

PHÂN TÍCH TÂM LÝ CÁC BIỂU HIỆN CỦA TÍNH TÍCH CỰC VUI CHƠI CỦA TRẺ EM MẪU GIÁO 5 - 6 TUỔI QUA TRÒ CHƠI ĐÓNG VAI CÓ CHỦ ĐỀ

Nguyễn Xuân Thức - Nguyễn Thạc

Đại học Sư phạm Hà Nội.

1. Đặt vấn đề

Giai đoạn đến tuổi đi học (5-6 tuổi) là một giai đoạn quan trọng trong cuộc đời của trẻ em, quan trọng cho việc chuẩn bị tốt trường. Trước ngưỡng cửa này trẻ em phải được chuẩn bị chu đáo để đảm bảo cho sự chín muồi đến trường “sự sẵn sàng tâm lý đi học”. Đó là một tổng thể những phẩm chất tâm lý cần thiết để các em thích ứng được với các hoạt động của nhà trường tiểu học, đảm bảo cho các em thành công trong hoạt động chủ đạo của lứa tuổi - hoạt động học tập. “Sự sẵn sàng tâm lý đi học bao gồm sự sẵn sàng trí tuệ (sự phát triển của các quá trình nhận thức). Sự sẵn sàng động cơ (có thái độ tích cực với nhà trường về vấn đề hoạt động học tập), sự sẵn sàng ý chí (phát triển hành vi có chủ định) và những phẩm chất tâm lý đảm bảo cho các em thiết lập được những quan hệ qua lại với giáo viên và bạn bè, hoà đồng vào tập thể lớp, vào cuộc sống, thực hiện hoạt động cùng nhau/sự sẵn sàng tinh thần, đạo đức”⁽¹⁾. Như vậy, ngoài nội dung cơ bản là chuẩn bị tâm lý sẵn sàng về trí tuệ, đa phần các nội dung khác là chuẩn bị về các *phẩm chất nhân cách*, hay nói cách khác chuẩn bị tốt cho trẻ về nhân cách sẽ là điều kiện, cơ sở để cho trẻ em bước vào học tập ở tiểu học tự tin và đạt hiệu quả cao.

Một trong những phẩm chất quan trọng cần chuẩn bị cho trẻ là *tính tích cực* của nhân cách, với trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi đó là *tính tích cực* trong hoạt động vui chơi (tính tích cực vui chơi) - hoạt động chủ đạo của trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi.

2. Khách thể, địa bàn và phương pháp nghiên cứu: 326 trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi ở các trường mầm non Hà Nội, trong đó có 178 trẻ em thuộc các

trường mầm non quận Đống Đa, Hai Bà Trưng (Hà Nội) và 148 trẻ ở các trường mầm non Từ Liêm, Gia Lâm (Hà Nội).

Phương pháp nghiên cứu: Khảo sát tính tích cực vui chơi và các biểu hiện của nó thông qua 4 trò chơi đóng vai có chủ đề - được coi là 4 *thực nghiệm tự nhiên*: trò chơi bán hàng, trò chơi nấu ăn, trò chơi bệnh viện và trò chơi cô giáo và bằng các phương pháp nghiên cứu khác như quan sát tâm lý, phỏng vấn, toán thống kê...

Khái niệm công cụ: Tính tích cực vui chơi của trẻ mẫu giáo 5 - 6 tuổi được đánh giá qua ba chỉ số tâm lý (biểu hiện) cơ bản: Nhu cầu chơi trò chơi đóng vai có chủ đề, tính chủ động vui chơi, sự nhập vai khi đóng vai trong trò chơi có chủ đề.

3. Kết quả nghiên cứu

Kết quả khảo sát các biểu hiện của tính tích cực vui chơi của trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi thể hiện ở bảng sau:

***Bảng 1:** Biểu hiện tính tích cực vui chơi của trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi qua trò chơi đóng vai có chủ đề*

Tiêu chí Mức độ TTCVC	Nhu cầu vui chơi		Tính chủ động vui chơi		Sự nhập vai khi chơi	
	SL	%	SL	%	SL	%
Cao	258	79,2	169	51,8	134	41,1
Trung bình	34	10,4	76	23,3	104	31,9
Thấp	34	10,4	81	24,9	88	27,0

3.1. Nhu cầu vui chơi của trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi qua trò chơi đóng vai có chủ đề

Nhu cầu chơi trò chơi đóng vai có chủ đề của trẻ mẫu giáo 5 - 6 tuổi phát triển và biểu hiện rõ nét nhất trong tính tích cực vui chơi của các em. 72,9% số em có nhu cầu vui chơi ở mức cao, chỉ có 10,4% số em có nhu cầu thấp về hoạt động này.

Tại sao ở trẻ em mẫu giáo lớn nhu cầu vui chơi với trò chơi đóng vai có chủ đề lại phát triển mạnh như vậy?

Qua nghiên cứu có thể giải thích như sau:

Một là, nhu cầu vui chơi trò chơi đóng vai có chủ đề thoả mãn nhu cầu giao tiếp của lứa tuổi - giao tiếp với bạn cùng lứa. Nhu cầu giao tiếp này đến lứa tuổi 5 - 6 trở nên bức thiết. Nó được xuất phát từ mâu thuẫn giữa một bên là nguyện vọng và nhu cầu tham gia vào cuộc sống người lớn và một bên là khả năng về thể lực, trí tuệ, tri thức, kỹ năng, kỹ xảo chưa đủ để tham gia vào các hoạt động của người lớn, nên trẻ “tham gia” vào các quan hệ, cuộc sống theo cách riêng của trẻ - “chơi mô phỏng lại quan hệ hoạt động và cuộc sống của người lớn với các cương vị khác nhau “bác sĩ, “cô giáo”, “người bán hàng” v.v... Mục đích của cuộc chơi đóng vai có chủ đề không nhằm tạo ra sản phẩm cụ thể, không có mục đích biến đổi khách thể mà chỉ với ý nghĩa được gặp mặt nhau, được chơi cùng nhau và được “tham gia” lại cuộc sống của người lớn. Chính vì thế, trong khi diễn ra hoạt động vui chơi có chủ đề, trẻ em rất chú ý đến vai trò của các vai và liên kết các vai trong hoạt động chơi, có sự phối hợp nhịp nhàng những hành động xác định phong phú nhất: Bác sĩ khám bệnh cho bệnh nhân, quyết định cách điều trị, chỉ y tá lấy nhiệt độ, cho thuốc theo sự chỉ dẫn của bác sĩ, người hộ lý mang cơm và chia cơm...

Hai là, đến giai đoạn lứa tuổi này các em đã có đủ điều kiện tâm lý để tiến hành các vui chơi cùng nhau trong trò chơi chung theo một chủ đề nhất định. Chúng ta dễ thấy trẻ chơi xong tự đánh giá vai chơi của mình và đánh giá vai chơi của bạn, trẻ bắt bẻ nhau về cách tiến hành chơi như “chơi thế này chứ”, “làm thế là không đúng”, “chào thế à, chào phải như thế này chứ” v.v...

Nhu cầu vui chơi của trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi biểu hiện ra bên ngoài như thế nào? Có rất nhiều dấu hiệu biểu hiện, nhưng trong phạm vi của vấn đề nghiên cứu, xin nêu ra một số biểu hiện cụ thể sau về mặt nhận thức, thái độ và hành vi.

Bảng 2: Biểu hiện nhu cầu vui chơi của trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi

Mức độ Biểu hiện	Cao		Trung bình		Thấp		Σ	$\bar{X}$	Thứ bậc
	SL	%	SL	%	SL	%			
Nhận xét và đánh giá bạn cùng chơi	218	66,9	66	20,2	42	12,9	828	2,5	3
Tính tự nguyện khi vui chơi	230	70,6	52	16,0	44	13,4	838	2,6	2
Thời gian vui chơi	292	89,6	21	6,4	13	4,0	931	2,9	1

Phân tích các biểu hiện của nhu cầu vui chơi cho thấy:

- Các biểu hiện đa dạng dưới các hình thức khác nhau, vừa có mặt *nhận thức, thái độ xúc cảm* và *hành vi bên ngoài* khi vui chơi.

- Các biểu hiện của nhu cầu vui chơi không đồng đều nhau thời gian vui chơi là biểu hiện rõ nét nhất, xếp thứ nhất với 89,6% các cháu muốn chơi mãi không thôi, chỉ có 4,0% các cháu là muốn trò chơi kết thúc nhanh. Nếu tính bằng điểm số thì điểm trung bình $\bar{X} = 2,9$ (điểm tối đa là 3).

Dấu hiệu biểu hiện "*Tự nguyện khi vui chơi*" với $\bar{X} = 2,6$ xếp bậc 2. Đa phần các cháu đều tự nguyện tham gia trò chơi khi cô giáo nêu ra. Vào buổi học, chỉ cần cô giáo nêu: nào chúng ta chơi trò chơi bán hàng, bệnh viện... là hầu hết các cháu reo lên và chạy nhanh đến bên cô để được cô chỉ định vào nhóm chơi, vai chơi của mình, rất ít cháu đứng ngoài cuộc khi cô giáo nêu chủ đề chơi.

Về *nhận xét đánh giá bạn chơi* cùng trong vui chơi: cũng có 66,9% các cháu tích cực nhận xét bạn chơi, chỉ có 14,9% các cháu nhỏ chơi không có sự nhận xét đánh giá bạn và đánh giá mình, với điểm trung bình $\bar{X} = 2,5$ xếp bậc 3.

Nhận xét của trẻ em mẫu giáo trong vui chơi thường theo hướng nào? Quan sát một buổi chơi trò chơi "bán hàng của một nhóm 9 cháu 5 - 6 tuổi, chúng tôi ghi được 32 nhận xét của các cháu. Các nhận xét đó phân loại như sau:

- Nhận xét các bạn khi chơi có làm đúng điều cô bảo khi nhận các vai chơi không, 3 nhận xét chiếm 9,4%.

- Nhận xét về chất lượng vai được đảm nhận, sai ở chỗ nào, đúng hay không đúng, đẹp hay không đẹp... 14 nhận xét với 43,7%.

- Nhận xét về tính tình và khả năng của các bạn mình khi vui chơi, 7 nhận xét chiếm 21,9%.

- Bày tỏ cảm xúc của mình với các bạn "*thích chơi với bạn đó*", "*quý bạn đó...*" gồm 8 nhận xét chiếm 25,0%.

3.2. Tính chủ động khi chơi trò chơi đóng vai có chủ đề của trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi

Biểu hiện này có vị trí thứ hai trong tính tích cực vui chơi 75,1% trẻ em mẫu giáo được khảo sát có mức độ chủ động từ trung bình trở lên. 51,8% trẻ em đạt mức độ chủ động cao trong vui chơi. 24,9% trẻ em bị động trong vui chơi.

Nếu so với nhu cầu vui chơi thì mức độ phát triển tính chủ động thấp hơn. Tại sao lại thấp hơn?

- Về mặt chủ quan có thể do: Kiểu thân kinh, kiểu khí chất, vốn ngôn ngữ và sự hoạt bát ngôn ngữ của trẻ khác nhau.

- Về điều kiện khách quan: Môi trường sống, các quan hệ xã hội, bầu không khí tâm lý gia đình, cách thức tổ chức trò chơi, xung đột và việc giải quyết xung đột trong vui chơi... đều có ảnh hưởng đến tính chủ động khi vui chơi của trẻ em.

Điều đó cho phép kết luận giữa nhu cầu vui chơi và tính chủ động của trẻ em mẫu giáo 5-6 tuổi được nghiên cứu trong vui chơi có tương quan thuận nhưng chưa chặt chẽ, hệ số tương quan Pearson $R = 0,56$. Trẻ em có nhu cầu vui chơi cao thì về cơ bản, các em có tính chủ động cao trong hoạt động chơi.

Mức tính chủ động vui chơi thấp trẻ em nội thành chỉ có 17,4% trong khi đó trẻ em ngoại thành gần gấp đôi 33,8%.

Biểu hiện tính chủ động khi vui chơi của trẻ em mẫu giáo rất đa dạng, có thể nhận dạng một số biểu hiện sau:

Bảng 3: Biểu hiện tính chủ động khi vui chơi của trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi

Mức độ Biểu hiện	Chủ động	Bình thường	Bị động	Σ	$\bar{X}$	Thứ bậc
Lựa chọn vai chơi	248 (76,1)	44 (13,5)	34 (10,4)	866	2,7	2
Lựa chọn phương tiện chơi	171 (52,5)	98 (30,1)	37 (11,4)	746	2,3	3
Giải quyết xung đột khi vui chơi	127 (39,0)	76 (23,3)	123 (37,7)	656	2,0	4
Thu dọn đồ chơi	286 (87,7)	25 (7,7)	15 (4,6)	923	2,8	1

Biểu hiện rõ nhất là “*chủ động thu dọn đồ chơi*” sau khi chơi xong với 87,7% các cháu chủ động, chỉ có 4,6% các cháu phải có sự nhắc nhở của bạn bè cùng chơi và cô giáo. Nếu cho điểm thì điểm trung bình của biểu hiện này là $\bar{X} = 2,8$ (Điểm tối đa = 3) và xếp bậc 1. Chúng tôi có phỏng vấn các cháu thì đa số các cháu đều trả lời là cô giáo dạy chơi xong phải thu dọn và thế là ngoan.

“*Lựa chọn vai chơi*” là biểu hiện thứ 2 với 76,1% các trẻ em chủ động lựa chọn vai chơi, chỉ có 10,4% trẻ nhận sự phân công, với điểm trung bình $\bar{X} = 2,7$ và xếp bậc 2. Điều này thấy rất rõ khi tiến hành các thực nghiệm trò chơi có chủ đề cho các cháu. Khi có chủ đề chơi là đa số các cháu quây quanh cô giáo và chủ động nhận các vai của mình, mà chủ yếu là nhận các vai chính trong các trò chơi như “*bác sĩ*” trong trò chơi “*bệnh viện*”, “*cô giáo*” trong trò chơi “*dạy học*”, “*người bán hàng*” trong trò chơi bán hàng... những vai này trong trò chơi có chủ đề là những vai chính, yêu cầu tính chủ động, năng động, hoạt bát, là vai khẳng định vị trí quan trọng trong cuộc chơi mà trẻ khác phải nghe theo.

Sự chủ động lựa chọn vai chơi mà chủ yếu là vai chính là sự thể hiện một nhu cầu của trẻ em lứa tuổi muốn khẳng định mình trong các quan hệ tiếp xúc vui chơi qua việc muốn chỉ huy các bạn, lựa chọn các vai được hoạt động nhiều.

“*Lựa chọn phương tiện chơi*” là dấu hiệu biểu hiện thứ ba của tính chủ động, có 52,5% trẻ em chủ động lựa chọn phương tiện chơi và 11,4% bị động khi lựa chọn phương tiện (đồ chơi) để vui chơi, điểm trung bình $\bar{X} = 2,3$, xếp bậc 3.

Qua quan sát nhiều buổi thực nghiệm trò chơi có chủ đề và so sánh, với trò chơi tự do thì chúng tôi mới giải thích được nguyên nhân của biểu hiện này: Trong trò chơi tự do (các cháu tự ghép nhóm vào và chơi theo các nội dung khác nhau) thì gần như 100% các cháu chủ động lựa chọn những thứ đồ chơi nhất định mà mình yêu thích, thậm chí có cháu còn lựa chọn 2 - 3 thứ đồ chơi khác nhau ôm vào mình. Nhưng khi chơi trò chơi đóng vai có chủ đề thì sự lựa chọn phương tiện chơi (đồ chơi) giảm đi, bởi vì muốn lựa chọn được phải hiểu nội dung chơi và luật chơi cùng với các phương tiện (đồ chơi) và cách sử dụng nó cho phù hợp với vai chơi, điều này không phải trẻ em mẫu giáo nào cũng hiểu và có thể làm được.

“*Giải quyết xung đột khi vui chơi*” là biểu hiện xuất hiện thứ bậc 4 với điểm trung bình $\bar{X} = 2,0$. Chỉ có 39,0% trẻ em chủ động giải quyết các rắc rối khi xảy ra và số lượng trẻ bị động đứng nhìn hoặc nhờ người khác giải quyết chiếm 37,7%. Dấu hiệu này chỉ xuất hiện ở những trẻ em thường xuyên chủ động khi vui chơi. Nhóm các em này khi có xung đột xảy ra thường tự mình giải quyết, ít nhờ đến sự viện trợ của cô giáo và người lớn.

3.3. Sự nhập vai khi vui chơi của trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi

Sự nhập vai khi vui chơi của trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi phát triển ở mức độ *thấp nhất* trong các biểu hiện của tính tích cực vui chơi của trẻ em mẫu giáo.

73% trẻ em mẫu giáo có mức độ nhập vai chơi từ trung bình trở lên, 41,1% trẻ em thực sự nhập vai tốt trong các trò chơi có chủ đề mà mình tham gia.

Tính hệ số tương quan Pearson thấy giữa nhu cầu vui chơi và khả năng nhập vai khi vui chơi có hệ số tương quan $r = 0,52$ và giữa tính chủ động với sự nhập vai trong trò chơi theo chủ đề $r = 0,59$. Có nghĩa là trẻ em có nhu cầu vui chơi cao, chủ động khi chơi thì biết nhập vai nhưng không phải lúc nào cũng phù hợp và tương ứng với sự phát triển của hai thành tố, biểu hiện trên.

Để hiểu rõ mức độ nhập vai của trẻ em mẫu giáo trong trò chơi phân vai theo chủ đề, có thể xem xét các mặt biểu hiện của nó.

Bảng 4: Một số biểu hiện sự nhập vai trong hoạt động vui chơi của trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi

Mức độ Biểu hiện	Tốt		Bình thường		Yếu		Σ	$\bar{X}$	Thứ bậc
	SL	%	SL	%	SL	%			
Sử dụng ngôn ngữ khi vui chơi	169	51,8	82	25,2	75	23,0	746	2,9	2
Diễn đạt vai phù hợp với chủ đề chơi	196	60,1	89	27,3	41	12,6	807	2,5	1
Sử dụng phương tiện vui chơi	107	32,8	129	39,6	90	27,6	669	2,1	3

Các biểu hiện của sự nhập vai khi vui chơi đa dạng, thể hiện qua các hành vi ứng xử phù hợp với vai được nhận. Tuy nhiên, có biểu hiện rõ nét, có mặt kém rõ nét hơn.

“*Sử dụng ngôn ngữ khi vui chơi*” là biểu hiện rõ nét nhất với 51,8% trẻ em sử dụng ngôn ngữ phù hợp với vai đóng, điểm trung bình $\bar{X} = 2,9$, xếp bậc 1. Những cháu này nói nhiều, ngôn ngữ hoạt bát, chủ động trong nói chuyện và diễn xuất vai mình đóng, dùng ngôn ngữ đúng hoàn cảnh và văn cảnh và có sự sáng tạo thêm ngôn ngữ mới cho phù hợp với vai mình đảm nhận trong trò chơi đóng vai theo chủ đề.

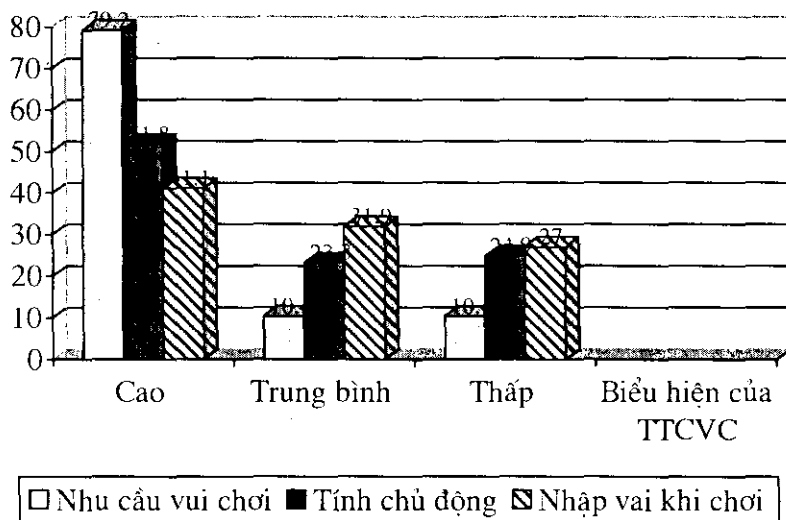
“*Diễn đạt vai phù hợp với chủ đề chơi*” với điểm trung bình $\bar{X} = 2,5$ xếp bậc 2, được thể hiện về mặt ứng xử: các cháu thêm bớt các tình huống

trong vai diễn xuất. Những trẻ em này thường không cứng nhắc theo hướng dẫn của cô giáo dạy.

“*Sử dụng phương tiện vui chơi phù hợp*” là biểu hiện được bộc lộ thứ ba với điểm trung bình $\bar{X} = 2,1$. Thể hiện các lựa chọn phương tiện vui chơi (đồ chơi) phù hợp với trò chơi và vai đóng và diễn đạt rõ nét nội dung chơi qua đồ chơi như ngồi trên chiếc gậy diễn đạt hành vi phi ngựa, ngồi ghế đầu cầm tay ghế diễn đạt hành vi cầm vô lăng, lái xe ô tô...

Có thể biểu diễn tính không đồng đều của các biểu hiện tính tích cực vui chơi trò chơi đóng vai có chủ đề bằng biểu đồ sau:

Biểu đồ 1: Biểu hiện của tính tích cực vui chơi của trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi

4. Kết luận

Khảo sát tính tích cực vui chơi và các biểu hiện của nó ở 326 trẻ em mẫu giáo 5 - 6 tuổi học tại các trường mầm non ở thành phố Hà Nội, có thể kết luận:

1 - Mức độ phát triển và biểu hiện của 3 thành tố tâm lý trong tính tích cực vui chơi trò chơi phân vai không đồng đều. Nhu cầu chơi trò chơi phân vai biểu hiện rõ nhất, thứ hai - tính chủ động khi chơi và thấp nhất - sự nhập vai khi chơi của trẻ em.

2 - Ở trong mỗi thành tố tâm lý của tính tích cực vui chơi, các dấu hiệu biểu hiện rất khác nhau: Nhu cầu chơi - trẻ muốn chơi mãi không chán, không

muốn chấm dứt trò chơi. Tính chủ động - lựa chọn vui chơi, thu dọn đồ chơi. Sự nhập vai chơi - diễn đạt vai phù hợp với chủ đề.

Kết quả phân tích tâm lý các biểu hiện tính tích cực vui chơi của trẻ em mẫu giáo sẽ là cơ sở khoa học tốt cho công tác tổ chức hoạt động vui chơi, tổ chức hoạt động dạy - học cho trẻ, nhằm phù hợp với trẻ tạo nên hiệu quả hoạt động và phát triển nhân cách trẻ trong nhà trường mầm non.

Chú thích

1. Nguyễn Khắc Viện (1991). *Từ điển tâm lý*. Trung tâm N-T, NXB Ngoại văn.